بسم الله الرحمن الرحيم

تفسیر حقوق بشر

در آیینه نظریه‌های کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد

ترجمه و تحقیق

زهره سرائی

امیرحسین محبعلی

زیر نظر

دکتر سید قاسم زمانی

دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر کاظم غریب‌آبادی

مدرس دانشگاه

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

تهران ـ ۱۳۹۷

سرشناسه	:	سرایی، زهره، ۱۳۶۰ - Saraei, Zohre
عنوان و نام پدیدآور	:	تفسیر حقوق بشر در آیینه نظریه‌های کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد/ ترجمه و تحقیق زهره سرائی، امیرحسین محبعلی؛ زیر نظر سیدقاسم زمانی، کاظم غریب‌آبادی.
مشخصات نشر	:	تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۳۶۴ص.: جدول.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۰۴۵-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
موضوع	:	حقوق بشر
موضوع	:	Human rights
موضوع	:	حقوق بشر -- همکاریهای بین‌المللی
موضوع	:	Human rights -- International cooperation
موضوع	:	حقوق بین‌الملل
موضوع	:	International law
شناسه افزوده	:	محبعلی، امیرحسین، ۱۳۷۰-
شناسه افزوده	:	Mohebali, , Amirhossein
شناسه افزوده	:	زمانی، قاسم
شناسه افزوده	:	غریب‌آبادی، کاظم، ۱۳۵۰-
شناسه افزوده	:	Gharibabadi, Kazem
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۷ ۷ت۴س/JC۵۷۱
رده بندی دیویی	:	۳۲۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۴۳۵۹۴۹

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهردانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید

www.**shahredanesh**.com

عنوان	:	**تفسیر حقوق بشر در آیینه نظریه‌های کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد**
ترجمه و تحقیق	:	**زهره سرائی ـ امیرحسین محبعلی**
ناشر	:	مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش
ویراستار و صفحه‌آرا	:	نرگس صادقی
طراح جلد	:	نرگس صادقی
نوبت چاپ	:	اول
تاریخ چاپ	:	۱۳۹۷
شمارگان	:	۲۰۰
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۰۴۵-۵
بهاء	:	۱۵۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریمخان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Website: http://www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

تقدیم به:

خداوند یگانه که آفریننده علم، عقل، اخلاق و عشق است و به تمامی کسانی که تجلی‌گر تمامی این صفات بوده و محبتشان را در قلب ما نهادینه کرده‌اند.

به نام خداوند جان و خرد

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفاء می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانون‌گذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت و هیچ‌گاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه‌بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

کشور ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشته است علاوه‌بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات خانم **زهره سرائی** و آقای **امیرحسین محبعلی** در ترجمه و تحقیق کتاب **تفسیر حقوق بشر در آیینه نظریه‌های کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد** را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست اختصاری مطالب

سخن ناشر أ

مقدمه ۱

نظریه عمومی شماره ۱: تعهدات گزارش‌دهی ۳۹

نظریه عمومی شماره ۲: اصول راهنمای گزارش‌دهی ٤١

نظریه عمومی شماره ۳: ماده ۲ (اجرا در سطح ملی) ٤۳

نظریه عمومی شماره ٤: ماده ۳ (حق برابر زنان و مردان در برخورداری از تمامی حقوق مدنی و سیاسی) ٤٥

نظریه عمومی شماره ٥: ماده ٤ (عدول) ٤٧

نظریه عمومی شماره ٦: ماده ٦ (حق حیات) ٤٩

نظریه عمومی شماره ۷: ماده ۷ (ممنوعیت شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز) ٥۳

نظریه عمومی شماره ۸: ماده ۹ (حق آزادی و امنیت اشخاص) ٥٦

نظریه عمومی شماره ۹: ماده ۱۰ (برخورد انسانی با افراد محروم از آزادی) ٥۹

نظریه عمومی شماره ۱۰: ماده ۱۹ (آزادی اندیشه) ٦۲

نظریه عمومی شماره ۱۱: ماده ۲۰ (ممنوعیت تبلیغ جنگ) ٦٤

نظریه عمومی شماره ۱۲: ماده ۱ (حق تعیین سرنوشت) ٦٦

نظریه عمومی شماره ۱۳: ماده ۱٤ (اجرای عدالت) ٦۹

نظریه عمومی شماره ۱٤: ماده ٦ (حق حیات) ۷۷

نظریه عمومی شماره ۱٥: ماده ۱۳ (وضعیت اتباع خارجی بر اساس میثاق) ۸۰

نظریه عمومی شماره ۱٦: ماده ۱۷ (حق حریم خصوصی) ۸٥

نظریه عمومی شماره ۱۷: ماده ۲٤ (حقوق کودک) ۸۹

نظریه عمومی شماره ۱۸: ماده ۲ و ۲٦ (ممنوعیت تبعیض) ۹٤

نظریه عمومی شماره ۱۹: ماده ۲۳ (خانواده) ۹۹

نظریه عمومی شماره ۲۰: ماده ۷ (ممنوعیت شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز) ۱۰۳

نظریه عمومی شماره ۲۱: ماده ۱۰ (رفتار انسانی با افراد محروم از آزادی) ۱۰۸

نظریه عمومی شماره ۲۲: ماده ۱۸ (آزادی اندیشه، عقیده و مذهب) ۱۱۳

نظریه عمومی شماره ۲۳: ماده ۲۷ (اقلیت‌ها) ۱۱۸

نظریه عمومی شماره ۲٤: موضوعات مربوط به حق شرط در هنگام تصویب یا الحاق به میثاق یا پروتکل‌های اختیاری آن، یا در ارتباط با اعلامیه‌ها به موجب ماده ٤۱ میثاق ۱۲۳

نظریه عمومی شماره ۲۵: ماده ۲۵ (حق مشارکت در امور عمومی و دسترسی به خدمات عمومی) ۱۳٤

نظریه عمومی شماره ۲٦: مسائل مربوط به استمرار پایبندی به تعهدات میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱٤۳

نظریه عمومی شماره ۲۷: ماده ۱۲ (آزادی جابجایی) ۱٤۵

نظریه عمومی شماره ۲۸: ماده ۳ (برابری حقوق مردان و زنان) ۱۵۳

نظریه عمومی شماره ۲۹: ماده ٤ (وضعیت اضطراری) ۱٦٤

نظریه عمومی شماره ۳۰: تعهد گزارش‌دهی کشورهای عضو به موجب ماده ٤۰ میثاق ۱۷۵

نظریه عمومی شماره ۳۱: ماهیت تعهدات عام حقوقی دولت‌های عضو کنوانسیون ۱۷۸

نظریه عمومی شماره ۳۲: حق برابری نزد دادگاه‌ها و محاکم و دادرسی عادلانه ۱۸۷

نظریه عمومی شماره ۳۳: تعهدات دولت‌های عضو به موجب پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۲۱٦

نظریه عمومی شماره ۳٤: ماده ۱۹ (آزادی عقیده و بیان) ۲۲۲

نظریه عمومی شماره ۳۵: ماده ۹ (آزادی و امنیت فرد) ۲٤۲

پیش‌نویس نظریه عمومی شماره ۳٦: ماده ٦ (حق حیات) ۲۷۲

ضمائم ۳۰۷

پیوست یک: میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۳۵٤/۰۲/۱۷ ۳۰۸

پیوست دو: اصول راهنمای ارائه اسناد خاص از سوی دولت‌های عضو مطابق ماده ٤۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۳۲۳

اعلام ۳۵۳

فهرست تفصیلی مطالب ۳۵۸

مقدمه

حقوق بشر، مجموعه حقوق و قواعد ذاتی انسان‌هاست. بدین‌معنا که این حقوق، انسان را بدون توجه به خصوصیات عارضی، مورد حمایت قرار می‌دهد. به منظور اجرای قواعد حقوق بشری، دولت‌ها بایستی مجموعه اقداماتی را جهت ملی‌سازی این قواعد انجام داده و از طرف دیگر، سازوکارهای بین‌المللی نیز که مبتنی بر احترام به اصل حاکمیت مستقل دولت‌ها هستند، به تدوین قواعد و حمایت از اصول حقوق بشر، مبادرت ورزند.

هم‌زمان با امضای منشور سازمان ملل متحد (۱۹۴۵)، حقوق بشر به عنوان موضوعی مهم و مورد توجه جامعه جهانی، مطرح گردید. این حقوق، گرچه از زمان خلقت انسان همواره وجود داشته و اسناد مختلفی مانند منشور کوروش، به تدوین آن پرداخته بودند، لیکن تا سال ۱۹۴۵، در قالب هیچ سند واحدی به جهانیان عرضه نگردیده و اهمیت آن تا این حد، مکشوف نشده بود. یکی از اهدافی که سازمان ملل برای تحقق آن بنیان نهاده شده، نیل به همکاری بین‌المللی جهت تشویق و اعتلای حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه بدون تبعیض از حیث نژاد، جنس، زبان و مذهب است. اگرچه قبل از سال ۱۹۴۵ نیز اسناد و کنوانسیون‌های حقوق بشری یافت می‌شوند، لیکن آنها تنها به حوزه خاصی از حقوق بشر توجه کرده‌اند و حقوق بشر را به عنوان یک کل، در نظر نگرفته‌اند، برای مثال، کنوانسیون بین‌المللی ۱۹۲۶ در مورد لغو برده‌داری.

در ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸، مجمع عمومی سازمان ملل، اعلامیه جهانی حقوق بشر را به تصویب رساند. این اعلامیه، گام بلندی در تدوین و اعتلای حقوق بشر به حساب می‌آید و وجه تسمیه آن، خود گواهی روشن بر ماهیت شناسایی حقوق مندرج در آن، توسط این سند است. این اعلامیه که قطعنامه‌ای از سوی مجمع عمومی سازمان ملل بود، از ماهیت توصیه‌آمیز برخوردار بود و در زمان تصویب، امید چندانی به ادامه حیات آن وجود نداشت.

حقوق و آزادی‌های مندرج در اعلامیه جهانی، به تفصیل در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۹۶۶، مورد اشاره قرار گرفته‌اند. اغلب حق‌های مذکور در اعلامیه جهانی حقوق بشر، از رهگذر

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، در قالب معاهده درآمده‌اند.[۱] این سه سند، همراه یکدیگر، به عنوان لایحه حقوق بشر شناخته می‌شوند. تفاوت اساسی و بنیادین بین میثاقین، فارغ از محتوای آنها، این است که میثاق مدنی و سیاسی، عموماً حاوی تعهدات سلبی دولت‌هاست. بدین‌معنا که دولت‌ها در اغلب موارد، مکلف به احترام و تضمین حقوق مطروحه در آن از جمله حق حیات هستند. در حالی که میثاق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بیشتر تعهدات ایجابی دولت‌ها را مدنظر قرار داده و اجرای آن تدریجی و در طول زمان امکان‌پذیر می‌باشد. این وفاق وجود دارد که به موجب حقوق بین‌الملل بشر، چهار وظیفه عمده برعهده دولت‌ها نهاده می‌شود: محترم شمردن حقوق بشر، حمایت از آن، اعتلاء و تحقق آن.[۲] تعهد به احترام به معنای این است که دولت‌ها متعهد به خودداری از دخالت در برخورداری افراد و گروه‌ها از حقوق خود می‌باشند و بدین‌وسیله از هرگونه ممانعت از بهره‌مندی افراد از حقوق خود منع می‌شوند.[۳] تعهد به حمایت، دولت‌ها را به حمایت از افراد در برابر سوءاستفاده‌های بازیگران غیردولتی، نمایندگان دولت‌های خارجی یا نمایندگان دولت که خارج از حیطه تکالیف رسمی‌شان اقداماتی را انجام می‌دهند، مکلف می‌کند.[۴] تعهد به اجرا نیز دولت‌ها را به اتخاذ تدابیر مثبت به منظور تضمین درک حقوق بشر در سطح جامعه، مکلف کرده و دامنه آن، بر اساس نوع حق مربوطه و منابع در دسترس دولت، متفاوت است[۵]. برای مثال، در زمینه حق حیات، پلیس نباید از روی عمد جان یک مظنون را به قصد جلوگیری از فرار وی بگیرد. این مورد بیانگر تعهد به احترام می‌باشد. تهاجمات تهدیدکننده حیات به وسیله افراد علیه دیگر اشخاص، جرم بوده و مجازات متناسب را بر اساس قانون داخلی به دنبال خواهد داشت. این مورد، تعهد به حمایت را نشان می‌دهد. از طرف دیگر، مقامات باید اقدامات

---

۱. رک: سارا جوزف، جنی شولتز، ملیسا کسن، **میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، دعاوی، آموزه‌ها، تفاسیر**، ترجمهٔ سید قاسم زمانی و همکاران (تهران: شهر دانش، چاپ اول، ۱۳۹۵)، صص. ۱۴ و ۱۵.

۲. رک: ربکا والاس، **حقوق بین‌الملل**، ترجمه سید قاسم زمانی و مهناز بهراملو (تهران: شهر دانش، چاپ پنجم، ۱۳۹۴)، ص.۳۳۱.

3. OHCHR and the Inter-Parliamentary Union (IPU), **Human Rights: Handbook for Parliamentarians N 26**, 2016, (HR/PUB/16/4 (UN)), Accessed in 4 December 2017, Available at: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HandbookParliamentarians.pdf>

4. Ibid.

5. Ibid.

قانونی و اداری لازم را به منظور کاهش سلب حق حیات کودکان و دیگر افراد جامعه اتخاذ نمایند. این مورد نیز، تعهد به اجرا را دربرمی‌گیرد.

این دو میثاق همراه با هفت کنوانسیون دیگر، مجموعه کنوانسیون‌های نه‌گانه حمایت از حقوق بشر که مبتنی بر منشور ملل متحد می‌باشند را تشکیل می‌دهند. جمهوری اسلامی ایران در این میان، به پنج کنوانسیون ملحق شده است که متشکل از میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کنوانسیون حقوق کودک، کنوانسیون منع تمام اشکال تبعیض نژادی و کنوانسیون حمایت از حقوق افراد دارای ناتوانی می‌باشد.

هرکدام از کنوانسیون‌های مذکور، در عرصه عمل دارای بازوهای اجرایی مختص خود می‌باشند. این بازوهای اجرایی که مبتنی بر معاهده هستند را کمیته می‌نامند. نهادهای معاهداتی، در سه حوزه حقوق بین‌الملل شایع است. این سه عبارت از کنترل تسلیحات بین‌المللی، حقوق بین‌الملل محیط زیست و حقوق بین‌الملل بشر می‌باشند. این کمیته‌ها بر اساس معاهده تشکیل شده‌اند و توسط سازمان‌های بین‌المللی رسمی و دادگاه‌های بین‌المللی ایجاد نشده‌اند. این نهادها عملکردهای متفاوتی نظیر قانون‌گذاری، نظارت و حل‌وفصل اختلافات را دارند. این اختیارات و وظایف، همراه با منشأهای تأسیسی متفاوت هستند. برای مثال، بررسی گزارشات دولت‌ها در مورد اجرای میثاق، برعهده کمیته است که این وظیفه از میثاق نشئت می‌گیرد و بنابراین، رضایت متعاقب دولت‌ها را لازم ندارد. از طرف دیگر، بررسی شکایات افراد از دولت‌ها، نشئت‌گرفته از توافق جداگانه‌ای است که عموماً تحت عنوان پروتکل اختیاری از آن یاد می‌شود. نهادهای معاهداتی، به منظور نظارت و تشویق دولت‌ها به قبول و اجرای تعهدات بین‌المللی، بر اساس کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشری ایجاد شده‌اند. نهادهای معاهداتی، کمیته‌های بین‌المللی متشکل از متخصصانی هستند که نظارت بر اجرای تعهدات دولت‌ها، بر اساس معاهدات اصلی حقوق بشری و پروتکل‌های اختیاری آن را عهده‌دار می‌باشند. در حال حاضر، ده نهاد معاهداتی جهت نظارت بر نه کنوانسیون حقوق بشری و یک پروتکل اختیاری وجود دارد.

اعضای نهادهای معاهداتی، کارشناسان مستقلی هستند که در زمینه حقوق بشر صاحب تخصص بوده و از حسن شهرت، اخلاق و بی‌طرفی برخوردار می‌باشند. لازم به

ذکر است که گرچه اعضای نهادهای معاهداتی به وسیله دولت‌ها انتخاب می‌شوند، اما این بدین‌معنا نیست که آنها نماینده دولت خاصی هستند، بلکه آنها وظایف خود را در کمال بی‌طرفی و استقلال برعهده خواهند گرفت. نهادهای معاهداتی، گروه‌های متشکل از کارشناسان خبره‌ای هستند که از نهادهای سیاسی و بین دولتی مثل شورای حقوق بشر سازمان ملل یا شورای امنیت، قابل تفکیک می‌باشند. تعداد کارشناسان هر نهاد، بین ۱۰ تا ۲۵ نفر متغیر است.[۱] اعضاء، توسط دولت‌ها برای یک دوره چهارساله، نام‌نویسی و انتخاب می‌شوند. انتخابات نیمی از اعضای کمیته، هر دو سال یکبار انجام می‌شود. توزیع متناسب جغرافیایی و فرهنگی نیز از جمله موارد مهم در انتخاب اعضای کمیته‌ها می‌باشد.

کمیته حقوق بشر، بر اجرای میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نظارت می‌کند. این کمیته، همچنین به دریافت شکایات بر اساس پروتکل اختیاری اول، مبادرت می‌ورزد. کمیته حقوق بشر، در سال ۱۹۷۶ تأسیس گردیده و شامل ۱۸ کارشناس است که سه بار در سال و به مدت حداکثر تا چهار هفته، با یکدیگر ملاقات داشته و جلسه تشکیل می‌دهند.[۲]

تمام نهادهای معاهداتی بجز کمیته فرعی پیشگیری از شکنجه، به انجام تکالیف ذیل مبادرت می‌ورزند:

- دریافت و بررسی گزارش‌های ارائه‌شده توسط دولت‌های عضو کنوانسیون؛
- صدور ملاحظات یا توصیه‌های نهایی، جهت کمک به دولت‌ها در اجرای تعهدات خود؛
- ارائه نظریه‌ها یا توصیه‌های عمومی به منظور تفسیر مقررات کنوانسیون، هم به صورت ماهوی و هم شکلی.

برخی از نهادهای معاهداتی ممکن است که موظف به انجام تکالیف اضافی از جمله موارد ذیل باشند:

- بررسی مکاتبات افراد؛
- بررسی شکایات بین دولتی؛

---

1. "A Simple Guide to the UN Treaty Bodies", International Service for Human Rights I (SHR), 2015, Accessed in 4 December 2017, Available at: <Https://www.ishr.ch/sites/default/files/documents/ishr_simpleguide_eng_final_final_dec15.pdf.>
2. Ibid.